

Arnold graaf van Loon draagt zijn graafschap over aan zijn zoon Louis, graaf van Chiny
Op 30 december 1323

TEKST IN: Bormans & Schoolmeesters 1895 deel II p.305-6 annex 56.

REGEST: Adolf, bisschop van Luik laat weten dat Arnold graaf van Loon zijn graafschap aan zijn zoon Louis, graaf van Chiny, overdraagt. Arnold behoudt voor zichzelf 4000 ponden aan lijfrenten die hij mag heffen en ontvangen van renten en erfgoederen van een veertigtal met name genoemde plaatsen, waaronder Tessenderlo en Eykelberghe (Bergeijk).

TOELICHTING:

Arnold graaf van Loon aan de ene zijde en Louis, zijn zoon, graaf van Chiny aan de andere zijde in 1323 laten weten (via de bisschop van Luik) dat de laatste het gehele graafschap krijgt en de eerste een lijfrente van 4000 ponden voor de rest van zijn leven in een 40-tal plaatsen (villes), waaronder Eyke (Maaseik), Eykelberghe en Tessenderlo, zoals de meier van genoemde plaatsen deze hebben gehouden en nog volledig houden: "sy auvant et tout ainsy que le mayeur desdictz lieus les ont tenues ou que il les tiennent entièrement".¹ Arnold, de aftredende graaf, "pourat tenere et avoir ens dictes villes ses sergians et ses warletz qui aront plain pouvoir, si comme justice, de demandier, prendre, lever et en faire venir et poursuivre ses dictes rentes", ofwel hij zal in deze plaatsen, waaronder Eykelberghe en Tessenderlo zijn dienstlieden en schouten (sergians et warlets?) mogen houden.² En deze zullen alle macht en rechtspraak hebben om deze renten te heffen.³ Hij zal dit krijgen met het geld en het leenrecht en voor deze zal Louis (Loys) zich niet mogen bemoeien met zijn mensen noch hun rechten tenzij met toestemming van Arnold zijn vader: "aveucque l'argent et les droictz des fieffves dessourdictes et de cheu ne se pourat ne debverat de riens mesleir ledict messyre Loys de ses gens ne ses justices, se che n'est par la volunteit de monsieur Ernould, son père desseurdit."

Alleen opbrengsten van de rechtspraak komen in die tijd in aanmerking voor het hoge bedrag van gemiddeld 100 pond per dorp dat deze renten moesten opbrengen.⁴ Het hoeft niet te verbazen dat J. Baerten Bergeijk opnam in zijn kaart van het grondgebied van het graafschap Loon van omstreeks 1300. Baerten rekent Bergeijk echter niet tot de schepenbanken van het graafschap Loon, omdat hij daarbij afgaat op de gegevens van de 16de eeuw en later.⁵ Een expliciete vermelding van een Luiks of Loons gerechtshof te Bergeijk hebben we tot dusver ook niet in Luikse bronnen kunnen vinden. Pas in 1469 krijgt Bergeijk van de hertog van Brabant een schepenbank (zie verder).

Uit andere bronnen blijkt echter dat Bergeijk in de periode 1338-1388 een ambtman (schout) had van Luik en Loon en dat de graaf van Loon er 12 hoeven bezat.⁶ Het aantal hoeven is waarschijnlijk minder relevant, omdat dit een verwijzing kan zijn naar een oude akte uit een periode waarin de bezittingen kleiner waren. De bezittingen van de graaf kunnen door uitgaven van cijnzen intussen zijn

¹ Tessenderlo en Bergeijk werden beide ook betwist door de hertog in 1285 (zie boven). Alle opgenoemde plaatsen, behalve Bergeijk, liggen in het land van Loon. Bergeijk, dat in Brabant steevast "Eyke" werd genoemd (later Berg-eyke), heette in het Loonse en het Luikse "Eykelberge", dit ter onderscheiding van Maaseik, dat aldaar *Eyke* heette.

² 'sergiants' or 'servientes' : assistants to exercise power and keep order on manors, zie Duby 1974 p.173. Van Tessenderlo is bekend dat het steeds Luiks is gebleven.

³ Bormans en Schoolmeesters 1985 deel II p.305-6; Baerten 1969 p.103.

⁴ De tienden brachten ook veel op, maar waren toen vrijwel uitsluitend in handen van kerkelijke instellingen. Als leenheer kreeg Arnold geen pachtgeld: dat kwam toe aan de leenmannen, dus blijven over de inkomsten uit de rechtspraak.

⁵ Baerten 1965 p.193; Baerten 1969 kaart van het graafschap Loon, achterin het boek.

⁶ Getuigen van Pelt in 1415: zie Vangheluwe 2010 p.297-299. Zie ook: Van Asseldonk 2010 p.47-50.

vermeerderd. Echter de belangrijkste inkomsten van de graaf zullen voortkomen uit de rechtspraak die hij in Bergeijk had over zijn goederen, maar ook over de goederen van de Luikse abdij van Sint Jacob te Bergeijk. Kunnen we de twaalf hoeven die de graaf van Loon er in de 14de eeuw bezat op een of andere manier in verband brengen met een cijnsgoed van later datum? Het is namelijk zo dat alle cijnsgoederen in Bergeijk in de 16de eeuw (1569) overgeleverd zijn (de zgn cijnsboeken). Echter een cijnsboek van de graaf van Loon is er niet bij. Kan het zijn dat de cijnzen later verkocht zijn en overgegaan op een andere grondheer?

In 1366 neemt de bisschop van Luik het graafschap van Loon over nadat de laatste graaf zonder nakomelingen sterft. Met deze overname werd de bisschop van Luik misschien ook grondeigenaar van de cijnsgoederen van graaf Arnold te Bergeijk, mits deze ze niet al eerder verkocht had. Zijn belangrijkste kapittel, het Sint Lambertus kapittel te Luik was reeds grondeigenaar in Bergeijk met een cijnsgoed (deze cijns wordt wel genoemd in 1569). Een tweede mogelijke opvolger van de cijns van de graaf is het cijnsboek van Coenen, dat in 1584 immers nog Luikse valuta kent (de Lutslag).⁷ Mogelijk had Willem van Horne op het einde van de 14de eeuw naast de leengoederen van Herlaar ook dit cijnsgoed in leen van de bisschop ontvangen (hij verkoopt het cijnsboek kort voor 1400).⁸ Een derde mogelijkheid is dat het afstamt van het cijnsgoed van het kapittel van Sint Jan te Luik. Dit kapittel had belangrijk grondbezit (met de kerkschat) in Bergeijks in de 12de eeuw dat mogelijk verloren is gegaan, tenzij de graaf van het Loon het had ingepikt. Een aanwijzing dat de graaf van Loon dit kapittel opvolgde als grondbezitter te Bergeijk is de ligging van een gerechtsplaats, het huis de "portinc", nabij of op het cijnsgoed van het kapittel van Sint Jan. De hoofdhoeve (Capeda) van dit kapittel bevond zich op de Kept waar ook deze gerechtsplaats lag.

D. Vangheluwe, 20 nov 2011.

Literatuur:

J. Baerten, 1965, De kaart van het graafschap Loon ca. 1300. Het grafelijke domein, *Limburg jrg 44*, pp. 190-225.

J. Baerten, 1969, Het graafschap Loon (11de-14de eeuw), Assen.

D. Vangheluwe, 2009, 'Gemeints en Gemeentegrenzen' en 'Een schets van de villa Echa', in: D. Vangheluwe, K. de Nooijer, R. Knaepen, J. Biemans, "Bergeijk in Kaart", Bergeijk, pp. 59-122.

D. Vangheluwe, 2011, "Voor de Grave ende Ansdersweer, Waarom Bergeijk volledig Brabants werd", De Keersopper nr 20 pp.6-18.

D. Vangheluwe, 2011, "De Heren van Herlaar in Bergeijk (vervolg)", De Keersopper nr 22, pp.13-21.

⁷ Vangheluwe 2009, p97-114.

⁸ Vangheluwe De Keersopper nr 20 p.13-14.